עֵינוֹ בְּכוֹסוֹ – שאוהב שכרות, איסורי עֲרָיוֹת כּוּלָּן דּוֹמוֹת עָלָיו כְּמִישׁוֹר – נדמים לו כהיתר. וְחַד אָמַר, כָּל הַנּוֹתֵן עֵינוֹ בְּכוֹסוֹ, כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ דּוֹמֶה עָלָיו כְּמִישׁוֹר – ממון אחרים נדמה לו כשלו, ונוטלו.

פסוק נוסף שנחלקו רבי אמי ורבי אסי בפירושו: 'דָּאֲנָה כְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה' (משלי יב כה), רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר יְשִׂיחָנָּה [–יסיח אותה] מַדְּעָתּוֹ, וְחַד אָמַר יְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים – ישיח אותה לחבריו, אולי ישיאו לו עצה.

עוד פסוק שנחלקו רבי אמי ורבי אסי בביאורו: 'וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ' (ישעיה סה כה), רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי נחלקו מה היה עונשו של הנחש בשפיתה את חוה לאכול מעץ הדעת. חַד אָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, טוֹעֵם בָּהֶם טַעַם עָפָר. וְחַד אָמַר, אֲפִילּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, אֵין דַּעְתּוֹ מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו עַד שֶׁיֹּאכַל עָפָר.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בקללתו של הנחש: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם – הנהגת הקדוש ברוך הוא עם ברואיו שונה מהנהגתם זה עם זה, שהרי מִדַּת בָּשָׂר וָדָם כשאחד מַקְנִיט [–מצער] אֶת חֲבֵירוֹ, הלה יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו – מצערו בכל מה שיוכל. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, שעל אף שקִלֵּל אֶת הַנָּחָשׁ שיאכל עפר, בתוך הקללה טמונה ברכה, שמזונותיו מצויים בכל מקום, עוֹלֶה לַגַּג מְזוֹנוֹתָיו עִמּוֹ, יוֹרֵד לְמַטָּה מְזוֹנוֹתָיו עִמּוֹ. וכן אף שקִלֵּל אֶת בְּנֵעָן להיות עבד לאחיו, טמונה ברכה בתוכה, שמזונותיו מצויים אצל רבו, אוֹכֵל מַה שֶּׁרַבּוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מַה שֶּׁרַבּוֹ שׁוֹתֶה. ועוד, אף שקִלֵּל אֶת הָאִשָּׁה בטומאת נדה ולידה, אין מתרחקים הימנה, אלא הַכֹּל רָצִין אַחֲרֶיהָ. וכן קִלֵּל אֶת הָאֲדָמָה שנאמר (בראשית ג יח) 'וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ', וְהַכֹּל נִיזּוֹנִין – מוציאים את מזונם הֵימֶנָּה.

הגמרא ממשיכה לעסוק בפירוש הפסוקים האמורים במן: 'וְכִרְעוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נִאְכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם' (במדבר יא ה), רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו בפירוש 'דגה', חַד אָמַר היינו דָּגִים, וְחַד אָמַר עֲרָיוֹת, שבמצרים היו מותרים לשאת את קרובותיהם ובמדבר נאסרו. מַאן דְּאָמַר דָּגִים, מוכיח דבריו מִדִּכְתִיב 'נֹאכַל', ואכילה שייכת בדגים ולא בעריות. וּמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת, מוכיח כן מִדִּכְתִיב 'חִנָּם', והנושא את קרובתו נקל לו לשאתה בחינם ללא נדוניה, אבל דגים מנין להם בחינם.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת, הָא כְּתִיב 'נֹאכַל', ומה שייך אכילה בעריות. מתרצת הגמרא: לִישָׁנָא מְעַלְיָא לשון נקיה נָקֵט הכתוב, וכפי שמצאנו לשון זו גם בעריות דִּכְתִיב (משלי ל כ) 'כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ, וְאָמְרָה לֹא פָעָלְתִי אָוֶן'.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר 'דָּגה' היינו דָּגִים, מַאי 'חִנָּם', הרי לא ניתנו להם בחינם. מתרצת הגמרא: דְּהָווּ מַיְיתִין לְהוּ מַהֲפֻּקֵירָא – שהיו מביאים אותם מן ההפקר, דְּאָמַר מַר, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֲבִין מַיִם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְמִין לָהֶם בְּתוֹךְ הַמַּיִם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן. מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שכוונת הכתוב לְדָגִים, אֲבָל עֲרָיוֹת לֹא פְּרִיצֵי בָּהּ – לא היו פרוצים בהם בהיותם במצרים, הַיְינוּ דִּכְתִיב (שה"ש ד יב) 'גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה [גו'] גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם', ודרשו (מכילתא בא פ"ה) שהיו שמורים במצרים מן העריות. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שכוונת הכתוב לַעֲרָיוֹת, ולא היו שמורים בהם, מַאי 'מַעְיָן חָתוּם'. מתרצת הגמרא: מֵהֶנֵּךְ דַּאֲסִירִין לֹא פְּרִיצֵי בָּהּ – אף במצרים נאסרו עליהם מקצת עריות, ומהם נשמרו, ולא בכו אלא על אותן שנוספו להם במדבר.

מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שכוונת הכתוב לַעֲרָיוֹת, הַיְינוּ דִּכְתִיב בהמשך (במדבר יא י) 'וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו', הַיינו עַל עִסְקֵי מִשְׁפְּחוֹתָיו – הערות שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם מעתה לִשְׁכַּב אֲצָלָם. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שתלונתם היתה על חסרון דָּגִים, מַאי 'בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו'. מתרצת הגמרא: הָא וְהָא חֲווֹ – תלונתם היתה הן על הדגים שחסרו והן על עריות שנאסרו.

בהמשך הפסוק (שם יא ה) נאמר 'זָכַרְנוּ וגו' אֶת הַקִּשָּׁאִים וְאֶת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת הֶחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים, רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי נחלקו בביאור תלונת בני ישראל. חַד אָמַר, אמנם טַעַם כָּל הַמִּינִין הַלָּלוּ לֹא טָעֲמוּ בּוֹ, לפיכך התלוננו על חסרונם. וְחַד אָמַר, טַעַם כָּל הַמִּינִין טָעֲמוּ טַעֲמָן וּמַשָּׁן – חשו בפיהם ממשות המאכל, וְהַלָּלוּ – במינים אלו, טעמו רק את טַעֲמָן וְלֹא את מַשָּׁן.

נאמר בתורה לגבי המן (שמות טז לא)'(והמן) [וְהוּא] כְּזֶרַע גַּד לָבָן (וְטַעְמוֹ)'. אָמַר רַבִּי אַסִּי, כוונת הכתוב היא שֶׁעָגֹול הוא כְּגֵידָא – זרע כוסבר, וְלָבָן כְּמַרְגָּלִית. (תַּנְיָא נַמִּי הָכִי), 'גַּד' שֶׁדּוֹמֶה לְזֶרַע פַּשְׁתָּן בַּגַּבְעוֹלִין שאף הוא עגול. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, 'גַּד' לפי שֶׁדּוֹמֶה לְהַגָּדָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם, כך נמשכו אחר המן. תַּנְיָא אִידָךְ, 'גַּד' שֶׁמַּגִּיד [–מגלה] לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אִי בֶּן תִּשְׁעָה לְרִאשׁוֹן וְאִי בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן – אשה שלא שהתה שלשה חדשים לאחר בעלה ונשאת וילדה, וספק אם נולד לאחר תשעה חדשים ומהבעל הראשון הוא, או לאחר שבעה חדשים ומהשני הוא, היה המן פושט להם ספק זה. שהרי כשליקטו את המן מצא כל אחד כפי מספר הנפשות שבביתו, אם כן מי שנמצא אצלו יותר בידוע שבנו הוא. 'לָבָן' שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – מתוך שדאגו שמא מחר לא ירד מן, היו משעבדים לבם למקום.

תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר בְּשֵׁם שֶׁהִנְבִּיא הָיָה מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבַּחוֹרִין וּמַה שֶּׁבַּסַּדְקִין – את עוונותיהם הנסתרים, כָּךְ הָיָה מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבַּחוֹרִין וּמַה שֶּׁבַּסַּדְקִין – מגלה נסתרות ומברר ספקות. בֵּיצַד, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנַי מֹשֶׁה לַדִּין, זֶה אוֹמֵר עַבְדִּי גָּנַבְתָּ וְזֶה אוֹמֵר אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְבוֹקֶר מִשְׁפָּט – בבוקר יתברר המשפט אף ללא בירור הטענות. לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ הָרִאשׁוֹן בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה – השני גְּנָבוֹ, אך אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ הַשֵּׁנִי בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה הראשון מָכָרוֹ לוֹ. וְכֵן אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ לְפָנַי מֹשֶׁה לַדִּין, זֶה אוֹמֵר הִיא סָרְחָה עָלַי – זינתה תחתי, ורוצה לגרשה בלא כתובה, וְהִיא אוֹמֶרֶת הוּא סָרַח עָלַי – חטא נגדי, ואם רוצה לגרש שיתן לי כתובה, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לְבוֹקֶר מִשְׁפָּט. לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית בַּעֲלָהּ בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא סָרְחָה עָלָיו ולפיכך מזונותיה בידו כי נוהג עמה כדין והיא זו שצריכה לפייסו, אבל אם נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית אֲבִיהָ בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא סָרַח עָלֶיהָ, ולפי שאינו נוהג בה כבוד לא זימנו את מזונותיה בידו.

הגמרא מבארת את השינויים בפסוקים בענין מקום ירידת המן: כְּתִיב (במדבר יא ט) 'וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה [יֵרֵד הַמָּן עָלָיו]', הרי שירד המן בתוך המחנה. וּכְתִיב (שמות טז א) 'וַיִּצְא הָעָם וְלָקְטוּ', משמע שירד סמוך למחנה. וּכְתִיב (במדבר יא ח) 'שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ', משמע שירד רחוק. הָא כֵּיצַד – איך מתקיימים כל הפסוקים, אלא צַדִּיקִים יָרַד עַל פֶּתַח בָּתֵּיהֶם, בֵּינוֹנִים יָצְאוּ סמוך למחנה וְלָקְטוּ, וּרְשָׁעִים שָׁטוּ [–הרחיקו] וְלָקְטוּ.

הגמרא מבררת את צורת הכנתו של המן: כְּתִיב (שמות טז ד) 'לֶחֶם', משמע שהיה המן אפוי כלחם, וּכְתִיב (שם יא ח) 'עֻגוֹת' שמשמעו עיסה קודם אפייה, וּכְתִיב (שם) 'וְטַחֲנוּ בָרֵחַיִם' משמע שאף הוצרכו לטחנו. הָא כֵּיצַד, צַדִּיקִים קִיבְּלוּהוּ כְּלֶחֶם, בֵּינוֹנִים כְּעֻגוֹת, וּרְשָׁעִים טְחָנוּ בָּרֵיחַיִם.

הגמרא דורשת מן הפסוק שעם המן ירדו דברים נוספים: 'אוֹ דָבְקוּ בַּמִּדְבָּר' (שם יא ח), אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים – בשמים שנשים מתקשטות בהם, שהוא דָּבָר שֶׁנִּידּוֹד [–הנשחק] בַּמִּדְבָּר. 'וּבְשַׁלּוּ בַּפָּרוּר', אָמַר רַבִּי חָמָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן צֵיכֵי קְדֵירָה – תבלינים הנותנים טעם וריח טוב במאכל.

דברים נוספים שירדו עם המן: בתרומת המשכן נאמר (שם לו ג) 'וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר'. מַאי 'בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר' – מדוע נאמר פעמיים, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, את הנדבה הביאו מֻדְבָּר שֶׁיָּרַד לָהֶם עם המן שנאמר בו (שם טז כא) 'וַיִּלְקְטוּ אוֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר', מְלַמֵּד שֶׁיָּרְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת עִם הַמָּן ומהם נתנו לעבודת המשכן. וכן יש לדרוש מהפסוק (שם לה כז) 'וְהַנְּשִׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם', תָּנָא – ושנינו בברייתא, נְשִׂיאִים מַמָּשׁ – עננים הביאום עם ירידת המן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר – וכן מצאנו לשון נשיאים בעננים כמו שנאמר (משלי כה יד) 'נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן'.

המשך בעמוד קפא

הגמרא ממשיכה לבאר את פסוקי המן: 'וְהָיָה טַעֲמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד חֲשָׁמָן', אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, 'לשד' מלשון שדיים, מַה שַּׁד זֶה תִּינוֹק טוֹעֵם כָּךְ כַּמָּה טְעָמִים – לפי מה שהאם אוכלת משתנה טעם החלב, אַף חָמָן כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין אוֹתוֹ מוֹצְאִין בּוֹ כַּמָּה טְעָמִים. אִיכָּא דְּאָמְרִי, לֶשֶׁד מַמָּשׁ, מַה שַּׁד זֶה מִתְחַפֵּךְ [–משתנה צבעו] לְכַמָּה גְּוונִין אַף חָמָן מִתְחַפֵּךְ לְכַמָּה טְעָמִים.

'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת ה' לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבָּע' (שמות טז ח), תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בָּשָׂר שֶׁשָּׁאֲלוּ שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן – שהרי היה להם מקנה רב, נִיתַּן לָהֶם שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן – בשעת ערב שאינה נוחה להכין מעודה,

אבל לֶחֶם שֶׁשָּׁאֲלוּ כֹּהֲנִים, שהרי אי אפשר להתקיים בלעדיו, נִיתַּן לָהֶם כֹּהֲנִים – בבוקר שיש שהות להכינו.

מַתָּנָן – ממה שירד השליו בערב, לִמְדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם כָּשֵׂר אֶלָּא בַּלַּיְלָה, כדי שתהיה אכילתו ביום קלה מבלילה.

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי חֲאִי מַאן דְּאִית לֵיהּ סְעוּדָתָא לֹא לֵיאְכְלֵיהּ אֶלָּא בֵּימָמָא – מי שיש לו סעודה לאכול, לא יאכלנו אלא ביום, כדי שיראה את מאכלו וישבע. מתרצת הגמרא: כְּעֵין יְמָמָא קָא אָמְרִינַן – כוונת אביי שיאכל לאור האבוקה, שהוא כעין יום.

אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, בַּתְּחִלָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין כְּתַרְנְגוֹלִים שֶׁמַּנְקִרִין בָּאַשְׁפָּה – אוכלים מעט בלא קביעות, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְקָבַע לָהֶם זְמַן סְעוּדָה בבוקר ובערב.

הגמרא מיישבת סתירה בין שני פסוקים האמורים בענוש מתלונני השליו: בפסוק אחד נאמר (במדבר יא לג) 'הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם וגו' וַיַּךְ ה' בָּעָם', למדנו שנענשו מיד, וּכְתִיב בפסוק אחר (שם יא ב) שאכלו מן השליו 'עַד חֹדֶשׁ יָמִים'. הָא בֵּיצַד מתקיימים שני המקראות, אלא בֵּינוֹנִים לְאַלְתַּר מֵתוּ, וּרְשָׁעִים מִצְטַעֲרִין וְהוֹלְכִין עַד חֹדֶשׁ יָמִים.

הגמרא דורשת הכתובים בענין השליו: 'וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ' (שם יא לב), אָמַר רַיש לָקִישׁ, אַל תִּקְרֵי 'וַיִּשְׁטְחוּ' אֶלָּא 'וַיְשַׁחֲטוּ', מְלַמֵּד שֶׁנִּתְאַוִּיכוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁחִיטָה על ששאלו שליו שלא כהוגן.

'שָׁטוֹחַ', תָּנָא מַשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אַל תִּקְרֵי 'שָׁטוֹחַ' אֶלָּא 'שָׁחוּט', מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן דָּבָר שֶׁטָּעוּן שְׁחִיטָה, כלומר השליו הוא ממין הטעון שחיטה. אָמַר רַבִּי, וְכִי מִבָּאן אַתָּה לָמֵד ששליו טעון שחיטה, כלומר וכי צריך 'דרשה' לכך, וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (תהלים עח כז) 'וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וּכְחוֹל [הָיָם] (יַמִּים) עוֹף כָּנָף', ולמדנו שהשליו מין עוף הוא, וְתַנְיָא בברייתא שעוף חייב שחיטה מן התורה, רַבִּי אוֹמֵר, ממה שנאמר (דברים יב כא) 'וְזָבַחְתָּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ' ולא מצאנו בתורה כיצד היא הזביחה, מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה הלכות שחיטה בעל פה, עַל הַוֵּשֶׁט וְעַל הַקָּנָה – שהם סימני הצוואר, וְעַל כָּךְ שדי בשחיטת רוֹב סימן אֶחָד בָּעוֹף, וְעַל כָּךְ שצריך לשחוט רוֹב שְׁנַיִם [–סימנים] בַּבְּהֵמָה. אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'שָׁטוֹחַ', מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם המן מַשְׁטִיחִין מַשְׁטִיחִין – בצורה שטוחה על פני הארץ, ולא במפוזר.

הגמרא מבארת את סתירת הפסוקים בענין המן: כְּתִיב שהמן היה 'לֶחֶם' (שמות טז ד), וּכְתִיב – ובמקום אחר הכתוב מכנה אותו (במדבר יא ח) 'שָׁמֶן', וּכְתִיב בו עוד (שמות שם לא) 'כִּצְפִיחִת בִּדְבָשׁ', וכיצד יכול המן להיות שלשה דברים שונים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, המן השתנה לכל אדם כפי מה שראוי לו, לַנְּעָרִים לֶחֶם, לַיְנָקִים שֶׁמֶן, לַתִּינוֹקוֹת דְּבַשׁ.

הגמרא חוזרת לעסוק בענין השליו: כְּתִיב 'שָׁלְיו' בשי"ן, ואפשר לקראו מלשון שלוה, וְקָרֵינַן 'סָלְיו' בשי"ן שמאלית שנקראת בסמ"ך, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, צַדִּיקִים אוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁלְוָה, רְשָׁעִים אוֹכְלִין אוֹתוֹ וְדוֹמֶה לָהֶן כְּסִלְוִין – קוצים.

אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא, אַרְבָּעָה מִינֵי סְלְיו הֵן. וְאֵלּוּ הֵן, שִׁיכְלִי וְקִיכְלִי וּפָסְיוֹנִי וּשְׁלָיו. מַעֲלֶה דְּכוּלְּהוּ – הטוב שבכולם שִׁיכְלִי, גְּרִיעָא דְּכוּלְּהוּ – הגרוע שבכולם שָׁלְיו, וְהֵנִי כְּצִיפּוֹרְתָא – גודלו של השליו כציפור, וּמוֹתְבִינַן לָהּ בְּתַנּוּרָא – והיה מנהגם להניחו בתנור לצלותו, וְתָפֵחַ וַהֲוָה מְלֵי תַּנּוּרָא – ומרוב שומנו היה תופח וממלא את חלל התנור, וּמַסְקִינַן לֵיהּ אַתְּלֵיסַר רִיסֵי – ומניחים אותו על שלשה עשר כברות [זו על גבי זו] לספוג את שומנו כדי שיהא ראוי לאכלו. וַאֲחָרְנָה – ואפילו הפת התחתונה, שספגה מעט מכולן, מרוב השומן הספוג בה אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא עַל יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת.

רַב יְהוּדָה, לגודל זכותו מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ בֵּי דָּנֵי – היו ממציאים לו מן השמים שליו בין חביותיו. רַב חִסְדָּא, מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ בֵּי צִיבֵי – היה מוצאו באוצר העצים שלו. רָבָא, מַיְיתֵי לֵיהּ אֲרִיסֵיהּ כָּל יוֹמָא – האריס שלו היה מוצא שליו בשדה ומביא לו מידי יום, יוֹמָא חַד לֹא אַיְיתֵי – באחד הימים לא הביא האריס, אָמַר רבא מַאי הַאי – מדוע היום לא המציאו לי מן השמים, סָלִיק לְאִינָּרָא – עלה לגג,

שַׁמְעֵיהּ לְיָנוֹקָא דְּקָאָמַר – ושמע את התינוק שונה את הפסוק (חבקוק ג טז) 'שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי', אָמַר רבא, שָׁמַע מִנֵּיהּ – יש לי להבין מכך שנח נִפְשַׁט יְדֵרֵב חִסְדָּא (שהיה רבו וחמיו של רבא), וּבְדִיל רָבָה – ובזכותו של הרב אָכִיל תַּלְמִידָא עד עתה, ומכיון שמת הרב שוב אין התלמיד זוכה.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוקים האמורים במן: כְּתִיב (שמות טז יד) 'וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס' וגו' – כשהיה הטל עולה בדרכו מן הארץ לקראת החמה, היה נראה על פני המדבר דק מחוספס, ולמדנו שעד זריחת החמה כיסה הטל את המן מלמעלה. וּכְתִיב (במדבר יא ט) 'וּבֶרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו', משמע שהטל היה מלמטה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, טַל מִלְמַעְלָה וְטַל מִלְמַטָּה ובאמצע המן, וְדוֹמֶה כְּמוֹ שֶׁמּוֹנַח בְּקוּפְסָא.

בהמשך הכתוב נתכנה המן 'דַּק מְחֻסְפָּס', אָמַר רַיש לָקִישׁ, תיבת 'מחוספס' מורכבת משתי מילים, מח ופס, לומר שהמן היה דָּבָר רַךְ שֶׁנִּמְּוֹחַ עַל פִּיסַּת הַיָּד. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לומר שהמן היה דָּבָר שֶׁנִּבְלָע בְּמֵאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים, גימטריא של 'מחוספס', כלומר לא יצא מהגוף. מקשה הגמרא: 'מְחוּסְפָּס' טוֹבָא הֲוֵי – הגימטריא שלו יותר מכך. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, 'מְחֻסְפָּס' כְּתִיב, ללא וא"ו, לפיכך הגימטריא היא רמ"ח.

תָּנוּ רַבָּנָן, על המן נאמר (תהלים עח כה) 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ', דהיינו לֶחֶם שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שהם אבירים וחזקים אוֹכְלִין אוֹתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וּכְשֶׁנֶּאֶמְרוּ הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶם צְאוּ וְאִמְרוּ לוֹ לַעֲקִיבָא, עֲקִיבָא טָעִיתָ, וְכִי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין לֶחֶם, וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר במשה רבינו כשעלה למרום (דברים ט ט) 'לֶחֶם לֹא אָכָלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי' לפי שכך מנהג המלאכים במרום. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'אַבִּירִים', לֶחֶם שֶׁנִּבְלָע בְּמֵאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה 'אֲבָרִים' והיינו המן שהיה נבלע באיברים. מקשה הברייתא: אֶלָּא – אם אכן נבלע המן באיבריהם ולא הוצרכו לנקביהם, מָה – כיצד אֲנִי מְקַיֵּים את האזהרה שהוזהרו בני ישראל (שם כג יד), 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזֵנֶךָ (וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ)', לכסות בה את הצואה. ומתרצת: משום אכילת דְּבָרִים שֶׁתַּגְרֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין אוֹתָן לָהֶם, שלא נבלעו באיבריהם. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פַּרְטָא חולק וְאוֹמֵר, אַף דְּבָרִים שֶׁתַּגְרֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין לָהֶן, מֶן מִפְּיָנֶן – המן מסמסן וביטלן, ולא נצרכו לנקביהם כלל, אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזֵנֶךָ', לְאַחַר שֶׁפָּרְחוּ – לאחר שהתלוננו על המן שאינו יוצא מאיבריהם, שאז אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי [–רציתי ש]יִּהְיוּ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, עַכְשָׁיו אֲנִי מַטְרִיחַ אוֹתָם לללכת שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת כדי לצאת מן המחנה ולהיפנות. ומנין שהיו צריכים ללכת שלש פרסאות כדי להיפנות, דִּכְתִיב על שטחו של מחנה ישראל (במדבר לג יט) 'וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים', וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, לְיָדִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא – אני ראיתי את המקום ההוא, וְהַוְיָא תְּלָתָא פַּרְסֵי – והיה ארכו שלש פרסאות. וְתָנָא – והרי שנינו בברייתא, כְּשֶׁנִּפְנִין – כשרצו בני ישראל להיפנות במדבר, אֵין נִפְנִין לֹא לִפְנֵיהֶן וְלֹא לְצִדְדֵיהֶן שמא ילכו ענני הכבוד לאותו כיוון, אֶלָּא לַאֲחוֹרֵיהֶן, כי בודאי לא יחזרו העננים לאחור. נמצא, שאותם ששהו בקדמת המחנה הלכו את כל ארכו לאחור כדי להיפנות.

בתלונת בני ישראל על המן נאמר (במדבר יא ו) 'וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ'. הגמרא מפרשת את תלונתם: אָמְרוּ – בני ישראל התלוננו, עָתִיד מָן זֶה שֶׁתִּיפָּח [–יתפח] כְּמַעְיֵהֶם [של עצמם] וימותו, שהרי כְּלוּם [–וכי] יֵשׁ יֶלֶד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס לגופו דבר מאכל וְאֵינוֹ מוֹצִיא אותו. וּכְשֶׁנֶּאֶמְרוּ דְּבָרִים – דרשה זו לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶם, לפי זה אַל תִּקְרֵי בפסוק האמור על המן (תהלים עח כה) 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ', אֶלָּא 'לחם אֲבִירִים', כלומר דָּבָר שֶׁנִּבְלָע בְּמֵאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזֵנֶךָ' בְּדִבְרִים שֶׁבְּאֵין לָהֶם מִמְּדִינַת הַיָּם – שקנו מתגרי האומות, שלא נבלעו באיבריהם.

דָּבָר אַחֵר – דרשה אחרת בפסוק, 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ'